

Жінки у лавах Українських Візових Стрільців

Санітарка

Ідея Кунинська

Готова до будь-яких можливих наслідків свого вчинку піти на війну, залишила маленькій донечці лист: *«Нині відходжу від Тебе, Дитино моя найдорожжа, аби сповнити свій обов'язок взглядом дорогої нам всім Вітчизни України. ...Ворог занадто розпаношив ся на нашій землі. Віковічні кривди України мусят бути пімщені; тому, хто чує Українське серце в собі, хватає нині за обузе і іде бороти ся за Її вільність. Іду і я за ними. Вірю цілим серцем і душою, що переможемо! Що випремо Москаля з наших земель і виберемо собі самостійність!.. Рости здорова на хвалу Богу і пожиток Україні!*

Патріархатний устрій українського консервативного середовища цілковито зламала Аделя Кунинська (1880-1954). Дівоче прізвище жінки невідоме, походила з родини греко-католицького священика. Освіту, імовірно, здобула вдома. Як тоді належало дівчатам її соціального статусу, подружнє життя пов'язала зі священиком УНГЦ у с. Турка Володимиром Кунинським.

Під час Першої світової війни найчастіше на їмостей (дружина священика в українських греко-католиків) покладали обов'язок організації спокою у селах, забезпечення продовольством потребуючих, ведення канцелярських справ. Усупереч традиції, Аделя вирішила долучитися до лав УСС, залишивши чоловіка та доньку вдома. Виконувала обов'язки санітарки.

У листі до доньки просить *«А коли виростеш, най Бог благославить твоє дівоцтво; а коли найдеш собі рідну, щирю козацьку душу, най Бог благословить Твої діти і діти дітий Твоїх, аби не було ніякої нечести у Твоєм роді. А тепер одна просьба до Тебе, Дитино моя рідна. Люби Україну! Ніколи не забувай молити ся за самостійність України, бо ворог могутий і лютий. Бувай здорова, згідко моя; не забувай за твою маму в молитвах твоїх, моли ся, щоб Бог Богдана, Гонти і Желізняка додавав відваги і сили твоїй мамі... Списано дня 30 серпня в дни виїзду на війну 1914 р. З Смольницьких Аделя Кунинська, твоя мама».*

Майже нічого не відомо, як склалася доля Аделі та її сім'ї після війни. Є відомості, що в 1920-х рр. жінка пожертвувала 40 тисяч польських корон та все своє золото у фонд допомоги голодуючим. Померла в 1954 році, похована в м. Коломия.

Видання здійснено Інформаційно-консультативним жіночим центром в рамках проекту «Посилення здатності жіночих громадських організацій проводити адвокацію та лобювання включення антидискримінаційного підходу у реформу сектору безпеки» за підтримки Фонду Підзвітності Міністерства закордонних справ Королівства Нідерландів

Жінки у лавах Українських Січових Стрільців

Десятниця, працювала при допоміжній службі в
бригаді УСС

Ганна Дмитерко

Ганна про перший мілітарний вишкіл у товариствах «Пласт» та «Січ»: *«Ми, поділені на два гурти противників, «воювали», висилали патрулі для викриття й розміщення сил «ворога», щоб його найменше сподівано заатакувати й т.п.»*¹. На службу дівчина зголосилася через «молодечий порив та почуття обов'язку перед батьківщиною».

Ганна Дмитерко (по чоловікові - Ратич, 1893-1981) походила з традиційної галицької родини, яка забезпечила їй навчання у вчительській семінарії. З юнацьких літ була активною учасницею у товариствах «Пласт» та «Січ».

Зі шкільної лави Гандзя вважала, що незалежну Україну можна здобути лише зброєю, тому Велику війну розглядала як шанс отримати бажане. Вістка про Першу Світову війну застала дівчину в рідному селі Підберізці. Вдома довелося залишити самих маму та бабцю, які не дуже схвально прийняли рішення Ганни піти на службу.

У лавах Українських січових стрільців Гандзя виконувала різноманітну роботу - медичну, канцелярську, служила в курені Григорія Коссака, брала участь у боях під Лисовичами та над Стрипою. Неодноразово жінка потрапляла в ситуацію між життям і смертю: *«Не могла задрімати, бо холодно було й сильна стрілянина мене нервувала. Кулі блукали між нами. Рано показав мені німець-лікар кульку в паркані, що вночі застрягла над моєю головою»².*

Під час українсько-польської війни працювала при допоміжній службі в бригаді УСС. Отримала звання десятниці. У бригаді УСС познайомилася з вістуном УСС Василем Ратичем, з яким повінчалася в 1919 році і з того часу припинила військову службу. У Ганни та Василя народилося четверо дітей, виховання яких займалася жінка. Войова подруга Олена Степанів стала хрещеною мамою одного із синів. У зв'язку з військовою кар'єрою і бажанням захистити сім'ю подружжя постійно тікало від польської, а згодом радянської влади. Відтак, Ганна з родиною опинилася в Америці, де проживала до кінця життя.

¹ Дмитерко-Ратич Г. Львів - Відень - Рогатин... // Незабутня Ольга Басараб. Вибране / Під ред. І. Книш. Вінніпег, 1976. С. 80-82.

² Дмитерко Г. Під Лисовичами (Уривок із щоденника) / Гандзя Дмитерко // Нова хата. Львів, 1934. Листопад. Ч. II. С. 1.

Ірина Олена мн Гребеня Кузь

Жінки у лавах Українських Січових Стрільців

Кадетка-аспірантка при кінному відділі УСС,
нагороджена срібною і бронзовою медалями хоробрості

Колеги по службі відзначали безстрашність Ірини перед ворогами, а преса часто писала про її заслуги: «Під Гребеновом коло Болехова йшла Кузівна як «око» перша на переді походу стрільців і наших військ. В селі зловила сама двох козаків і одного салдата в полон і здобула дуже важні карти московського штабу та багато иншого военного матеріялу. Карти були дуже важні, і наше військо дякувало їй за сю добычу. Крім сего, вратувала Кузівна одного нашого раненого офіцера, який мав попасти ся у московську неволю»¹

Ірина (Олена чи Ярема) Кузь (1895 - дата смерті невідома) - кадетка-аспірантка при кінному відділі Українських січових стрільців. Нагороджена срібною і бронзовою медалями хоробрості. Уродженка села Банилів, що на Буковині. З ранніх років проживала в Чернівцях. Батько був залізничним урядником. Закінчила учительську семінарію і вищу торгову школу в Чернівцях.

Ірина Кузь, як стверджує історик Володимир Старик, пішла до війська через батька, якого на початку війни нібито за зраду інтернували до Талергофа, де він помер. Дослідник вважає, що дівчина своїм прикладом хотіла довести протилежне: мовляв, батько був лояльним до цісаря і так само виховав доньку.

Передрук статті з німецькомовного видання говорить про те, що в дівчини *«горячим бажанем було служити в полку, в якого рядах колись був її батько»*². Імовірно, мотивом вступу до лав УСС також стала загибель на фронті двох братів та нареченого.

У 1915 році Ірену поранили під Золотою Липою. Оперувати повезли до Будапешта, звідки перевезли до «шпиталю цісаревни Єлизавети у Відні». Що було з дівчиною після шпиталю і чи повернулася на фронт - невідомо. Є відомості, що в 1917 році демобілізувалася та жила в сестри Василяни у Відні, де і померла. Коли і як - не відомо.

¹ Геройка з «Українського Легіону» // Українське слово, 1915. Ч. 5. 17 липня.

² Нова героїня серед Українських січових стрільців // Свобода, 1915. Ч. 97. 19 серпня.

Марія Бачинська-Денисва

Жінки у лавах Українських Січових Стрільців

працювала в команді таборової комісії УСС, членкиня
місії уряду УНР, членкиня української секції
Віденського конгресу Міжнародної ліги миру і свободи

Марія виступала за збройну участь жінок у війні. Після початку світового конфлікту разом з колежанками тримала порядок у команді таборової комісії УСС, агітувала вступати до війська, ходила на залізницю зустрічати і супроводжувати добровольців до команди УСС, готувала їжу для стрільців

Життя Марії Бачинської (1891-1978) завжди було в тіні її чоловіка Дмитра Донцова - ідеолога українського націоналізму. Однак сама Марія зробила чималий внесок у розвиток українського руху. Дівчина походила із священицького роду. Батьки дали їй чудову освіту. Навчалася в українському ліцеї для дівчат у Перемишлі, згодом отримала диплом Вищої торговельної школи для дівчат у Відні.

У 1912 році одружилася з Дмитром після смерті батька, який забороняв шлюб із «невідомим емігрантом з Росії». З молодих років Марія займала активну громадянську позицію, брала участь в спортивно-мілітарних товариствах «Січ» та «Пласт».

Мала намір самостійно брати участь на фронті, але разом з чоловіком виїхала до Берліна, оскільки той отримав посаду в Українській інформаційній службі. Там разом два роки займалися видавничою діяльністю. Під час усіх переїздів Марія супроводжувала чоловіка.

Самостійну політичну діяльність жінка розпочала в 1919 році. Сама тоді виїхала до Копенгагена як членкиня місії уряду УНР, де працювала в торговельному відділі до початку 1920 року. Тоді ж долучилася до роботи Віденського конгресу Міжнародної ліги миру і свободи як членкиня української секції. У міжвоєнний час домівка Донцових у Львові перетворилася на своєрідний осередок літературного та журналістського життя.

Після розлучення з Дмитром та початку Другої світової війни залишилася на Галичині. У 1943 році була заарештована й ув'язнена в ході відплатних акцій німецької влади за дії партизан. Останні 30 років життя провела в Америці, де проводила активну громадську діяльність як членкиня Союзу українок Америки¹.

¹ Шліхта І. Штрихи до портрета Марії Донцової // Український археографічний

Жінки у лавах Українських Січових Стрільців

працювала в гарнізонному шпиталі

Марія
Скубцова

Родина жила в Америці, де Марія переймалася українськими справами та громадською роботою. Була членкинею товариства «Ladies and Society», де допомагала українським дівчатам шукати місце праці, притулок та забезпечувати захист від нечесних агентів. З початком Першої світової війни повернулася до України.

Марія Скубова (з дому - Тарнавська) могла оминати події Першої світової війни, бо в 1904 році виїхала до Америки. Походила дівчина із дяківської родини, з шести років росла без матері. Навчалася на акушерських курсах у Тернополі.

У 1914 році повернулася з Америки до України, а після початку війни зголосилася до австрійського війська. Працювала в гарнізонному шпиталі 15 полку в Карпатах, де попала в російський полон. Визволена під час обміну полоненими завдяки роботі Червоного Хреста. Під час Листопадових днів перебрала на себе від імені українців австрійський шпиталь у Тернополі. У 1920 році Марія долучилася до фронтової армії і пішла на схід, де попала в більшовицький полон. Звідти вдалося втекти до Галичини. За працю була нагороджена Хрестом Симона Петлюри та Пропам'ятною воєнною відзнакою Української галицької армії¹.

Після повернення до Америки в 1921 році заснувала «Жіночу громаду» в Нью-Йорку, яка згодом стала першим відділом Союзу українок Америки. Займалася збором коштів на допомогу людям з інвалідністю та жертвам Першої світової війни.

Через сімейні обставини повернулася до Галичини в 1930 році. У цей час стала свідком пацифікації: *«фотографує численні жертви жорстоких знущань, привозить знімки до Америки та старається звернути увагу американців на цю справу»*.

Доля цих фотографій невідома. Подальше життя жінка пов'язала з благодійністю - допомагала в переселенні емігрантів з таборів під час Другої світової війни, сприяла їх адаптації в Америці. Надала фінансову допомогу для створення Української вільної академії наук. Усе своє майно жінка роздавала на громадські цілі. Тому після смерті в 1952 році був створений спеціальний фонд, щоб покрити кошти на похорон та пам'ятник².

¹ Мельничук Б. Татаринська-Скубова Марія // Тернопільський енциклопедичний словник : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2008.

² Домбачевська І. Тіням Марії Скубової. Наше життя, 1952.

Жінки у лавах Українських Візових Стрільців

Хорунжа, Командирка стрілецької чоти, відзначена
медаллю хоробрості та військовим хрестом Карла V

Олена Степанів

Серед причин узятися за зброю дівчина виділяла молодечий порив, заборони, які накладали на жінок, нудьгу повсякдення і бажання незвичайних пригод, утечу від життєвих обов'язків, бажання доказати світові, що жінки здібні до всього.

Найактивнішою серед жінок, якій вдалося подолати патріархатний устрій австрійської Галичини, була **Олена Степанів** (1892-1963). Дівчина походила зі священницької родини, що апіорі прирікало в майбутньому на роль «матері-дружини-господині». Але Олена пішла всупереч традиціям, здобула освіту в учительській семінарії, Львівському університеті (філологічний факультет), а по війні отримала ступінь доктора філософії в Українському вільному університеті.

Напередодні світового конфлікту дівчина була активною діячкою спортивно-мілітарних товариств «Січ», «Сокіл», «Пласт», де здобула перші військові навички - поводження зі зброєю, орієнтування на місцевості тощо. Рішення вступити до лав Українських січових стрільців, зважаючи на мілітарну підготовку та націоналістичні погляди, було логічним.

Попри спротив чоловіків брати жінок до війська, Олена потрапила на фронт. Дівчина отримала звання хорунжої, стала командиркою стрілецької чоти, була відзначена медаллю хоробрості та військовим хрестом Карла V. З 1915 по 1917 рр. перебувала в російському полоні.

Після війни вчителювала та викладала в університеті, вела наукову та громадську роботу, довго звикала до мирного життя: *«Привикала до спідниці, але, повірте, зразу приходило мені це дуже тяжко. Почувала себе зовсім неперворотно в жіночій одязі. І знаєте - якось попросту не знала, що було зробити з особистою свободою... наче б заважала вона. Довго-довго часу потрібно було, щоб знову «тілом і душею» повернутися до нормального стану»²*. Учениці Олени згадували її «військову» поведінку в класі, жартували з її «наказів». З відстані кількох років Степанів виступила проти жінок у війську: *«Не є я за масовою участю жіноцтва у війську. Ні... рішуче я проти масової акції»³*.

¹ Олена Степанів – Роман Дашкевич. Спогади і нариси / Упоряд. Г. Сварник, А. Фелонюк. Львів, 2009. С. 80.

² Вільде І. Олена Степанів колись і тепер // Жіноча доля (Коломия), 1939. Ч. 9-10. С. 15.

³ Олена Степанів – Роман Дашкевич. Спогади і нариси / Упоряд. Г. Сварник, А. Фелонюк. Львів, 2009. С. 97.

Жінки у лавах Українських Січових Стрільців

Хорунжа

Ольга Підви́соцька

Сотник Осип Станімір писав про військові зіткнення: *«Надсунула свіжа польська розстрільна і нас здержала. Прийшло до розпучливого бою впрост рукопашного. Коменданта 5-ї сотні поручика Каравана та його четового Кліша ранено, а команду сотні перебрала хорунжа Підви́соцька. Мимо поважних втрат ми таки здержали ворожий наступ і почали вкопуватись»¹*

Із семінарської лави до рядів Українських січових стрільців потрапила ще тоді неповнолітня

Ольга Підвисоцька (1898-1937). Дівчина походила з містечка Чортків, що на Тернопільщині. З якої родини - невідомо, але сім'я змогла забезпечити навчання Ользі у вчительській семінарії. Під час студій була активною учасницею в товаристві «Просвіта», а також у спортивно-мілітарних організаціях «Пласт» та «Січ». Можна припустити, що саме виховання в цих молодіжних середовищах сприяло вступу дівчини до УСС.

Військову діяльність розпочала в 1915 році в Легіоні УСС, а згодом її перевели до Коша УСС (українська запасова частина, створена для поповнення особового складу Легіону УСС). Ольга одна з небагатьох дівчат брала участь у боях з російськими військами в 1915-1916 рр, а потім у боях Української галицької армії в 1918-1920 рр.

Отримала звання хорунжої.

Ольга була близькою подругою Софії Галечко, саме на вакаціях у неї Софія закінчила своє життя. Ольга драматично переживала ці події, у листі до Івана Боберського зазначала, що *«від похорону покійної Зоні перебувала на полонинах, щоби там випочили нерви»*².

Чи мала тісні відносини з іншими колежанками по зброї - невідомо. Про Ольгу майже не збереглися спогади учасників та учасниць тодішніх подій. З повоєнного життя відомо, що разом із чоловіком Миколою Малицьким (також колишнім усусом) виїхала до радянської України, повіривши більшовицькій пропаганді. У 1937 році була страчена.

¹ Осип Станімір. Моя участь у визвольних змаганнях. Режим доступу: <https://www.ru-lit.me/books/moya-uchast-u-vizvolnih-zmaganniah-1917-1920-read-218281-28.html>

² Підвисоцька Ольга. Лист до професора Боберського про обставини смерті хорунжої УСС Софії Галечко, с. Пасічна, 1918 рік.

Жінки у лавах Українських Візових Стрільців

Хорунжа, Командирка стрілецької чоти, нагороджена
медаллю хоробрості 2 класу

Софія Галечка

На хвилі національного піднесення, а також через особисту трагедію – втрату коханого хлопця Андрія Куровця Софія вирішила вступити до лав УСС. За власні кошти дівчина придбала військовий мундир, черевики, а решту заощаджень віддала на благодійність. Таке рішення призвело до розколу в сім'ї Галечків. Мати та тітка категорично не підтримували позицію дочки, вважали, що *«се бажання показатися рівними мужчинам – навіть у війні... зродилося під впливом емансипаційної літератури»*¹. Схвалення отримала лише від батька.

Світогляд майбутньої хорунжої Українських січових стрільців **Софії Галечко** (1891-1918) формувався в умовах українсько-польського виховання. Змалечку дівчинка виховувалася в «польському домі», навчалася в польській дівочій гімназії ім. Бліуша Словацького у Львові. На вибір української ідентичності великий вплив мав батько-українець, а також участь у товаристві «Січ» у Граці, де Софія здобувала освіту на філософському факультеті. Саме там її зустріла Перша світова війна.

Під час військової служби досягла немалих результатів: носила звання хорунжої, була командиркою чоти в сотні Зенона Носковського. За заслуги була нагороджена медаллю хоробрості 2 класу. Софія не уявляла свого життя без військової служби.

Тому постійні переведення в тил і пізнішу заборону воювати на фронті приймала дуже болісно: *«Якби Ви знали, як страшно тужу за життям в поли і як мені тут гірко жити... Прошу, вступіть до мене до Кадри, дуже хотіла б побачитись з Вами. Ось Кінець буде таким, мабуть, як 3-х товаришів з кадри, які сами збожеволіли, або - пальну собі в лоб. Мені прямо страшно тут. Дурію. Се не фрази, але дійсно жити тут не годна. Як я Вам всім завидую. Се підло так когось викинути по два роки служби... Не знаю, за що я так мучуся»².*

Софії не вдалося подолати патріархатний устрій. Невдовзі прийшла звістка про її смерть. Перебуваючи у відпусті в подружки Ірини Підвисоцької, під час купання в річці Бистриця Софія «попала у вир і не виплила».

¹ Велика війна у шоденниках хорунжої Софії Галечко. Режим доступу: <https://culture.pl/en/article/wielka-wojna-u-shchodennikah-horunzhoyi-sofiyi-galechko>

² Лист до Романа Сушка від 22 липня 1916 року.

Стефанія Чомаківська

Жінки у лавах Українських Візових Стрільців

Стрільчиня-санітарка,
отримала срібну медаль хоробрості 2 класу

У Легіоні УСС жінка несла 8-місячну військову службу як стрільчиня-санітарка. За це в 1915 році отримала срібну медаль хоробрості 2 класу

Стефанія Новаківська була чи не єдиною жінкою, яка продовжила військову діяльність після Першої світової війни. Досі не відомо, де і коли вона народилася, звідки походила і як закінчила свій життєвий шлях. Стефанія була дружиною посла до Галицького сейму Михайла Новаківського, одного з організаторів Легіону Українських січових стрільців. Імовірно, саме через нього жінка пішла на фронт. Вона не отримала широкого публічного визнання, як її колежанки з УСС.

Про суспільну та національну активність свідчив арешт на початку війни: *«Паню Новаковську на донос арештовано та держано в тяжких умовах у тюрмі, звідки на превелику силу вдалося виратувати її чоловікови, що в часі арештованя не був вдома, а в стрільцях. То були часи, коли масово арештовано звісних патріотів-Українців за їх ніби «неблагонадійність». Пані Новаковській ставляно в вину навіть тримане Літературно-Наукового Вістника, а зокрема виборчої мапки Богородчанщини, звідки послує чоловік»¹.*

Після Першої Світової війни разом з чоловіком проживала на Закарпатті. Викладала в Ужгородській учительській семінарії. Була організаторкою Організації українських націоналістів на Закарпатті. Ця структура стала філією галицького відділення Української Військової Організації із загальним керівництвом у Львові. Стефанія організувала замах на чільного лідера москвофілів Закарпаття – Євменія Сабова. За це була засуджена до п'яти років ув'язнення в листопаді 1930 року, оскільки взяла всю вину на себе.

Подальша доля жінки невідома.

¹ Восісне відзначене України// Діло, 1915. Ч. 132. 22 грудня.

Жінки у лавах Українських Січових Стрільців

Працювала санітаркою в частині Червоного Хреста,
одержала срібну медаль Червоного Хреста, згодом
вступила до жіночої сотні Української галицької армії

Стефанія Сіяк

За свою службу на полі бою одержала срібну медаль
Червоного Хреста: «Цісар надав студентці
університету Стефанії Сіяк, 1. полку Українських
Січових Стрільців, в признанню хороброго поведення і
повних пожертвовань вчинків в полевій санітарній
службі срібний хрест заслуги з короною на ленті
медалі хоробрости»¹

Стефанія Сіяк (родом Кобзей) військову діяльність проводила спільно з чоловіком. Дівчина народилася в Деятині в родині адвоката, приблизно 1895 року (точна дата невідома). Вивчала філософію у Львівському університеті.

Одружилася з помічником свого батька, доктором Іваном Сіяком. Разом з чоловіком вступила до лав Українських січових стрільців і працювала в санітарній частині Червоного Хреста. Виконувала обов'язки санітарки.

Згодом разом з чоловіком вступила до Української галицької армії. Сотник Іван Сіяк організував «Залізний загін», при якому створили жіночу сотню (четверта), до якої належала Стефанія. Сотнею командувала хорунжа Кривівна. У бою 10 вересня 1919 року під Кривцем значна частина «Залізного загону» разом з командиром та жіночою сотнею попали в більшовицький полон.

Після визвольної боротьби Стефанія разом із сотником Іваном Сіяком залишилися на Наддніпрянщині, проживали в Харкові. Там у них народилися син Стефан (1920) та дочка Надія (1923). У Харкові Стефанія працювала в Інституті дослідів над цукровим буряком. У 1933 році її перевели на дослідну станцію в Казахстан, де згодом арештували та розстріляли. Точна дата смерті та доля дітей невідомі².

¹ Відзначене Українки. Діло, 23.05.1916.

² Слобожанка Н. Наші визначні жінки. Ілюстрований календар-альманах «Жіночої долі», 1927. Коломия, 1926.

